

Selim Chazbijewicz

REBELIA TUAREGÓW W MALI W 2012 ROKU A CZYNNIK ISLAMSKI

THE TUAREG REBELLION IN MALI IN 2012 AND THE ISLAMIC FACTOR

Słowa kluczowe: Tuaregowie, Afryka, islam, Mali, fundamentalizm, Francja, arabski, powstanie

Tuaregowie należą do Berberów – grupy etnicznej uważanej za rdzennych mieszkańców Afryki Północnej. Populację Berberów w tej części kontynentu szacuje się na ok. 14 mln. Z tej liczby 9,5 mln zamieszkuje Maroko, 4,5 mln – Algierię, ok. 10 tys. mieszka w Egipcie i Tunezji oraz jeszcze mniej w Libii. W ramach grupy berberyjskiej żyje obecnie ok. 800–900 tys. Tuaregów zamieszkujących pograniczne rejony Mali, Nigru i Algierii¹.

Berberowie uważani są za ludność należącą do rasy białej, do grupy semito-chamickiej. Posiadają w jej ramach odrębne cechy somatyczne, takie jak niebieskie oczy, wąskie śródziemnomorskie nosy, oliwkowa

¹ R. Vorbrich, *Górale Atlasu marokańskiego. Peryferyjność i przejawy marginalności*, Wrocław 1996, s. 94.

cera, postawna, wysoka sylwetka. Od VIII stulecia byli systematycznie arabizowani. Północna Afryka została zajęta etapami przez armie mużulmańsko-arabskie. Arabowie zwali te ziemie Ifrīkiją. W 670 r. arabski dowódca wyprawy wojennej Uqba ibn Nāfi założył miasto Kajrawan na terytorium współczesnej Tunezji, które stało się dla nich bazą wypadową². Ostatecznego podboju dokonał gubernator kalifa Hassān ibn al-Nu'mān ok. 693–700 r. Z kolei jeden z jego dowódców – Musa ibn Nusajr – dotarł aż do Tangeru znajdującego się u wybrzeży Atlantyku³.

Większość Berberów mieszkających w pasie łądu między pustynią a morzem w tym czasie wyznawała chrześcijaństwo. Z tych terenów pochodzili Tertulian, św. Cyprian i św. Augustyn. Jednocześnie islam jako religia stanowił bardzo atrakcyjną alternatywę dla ludności berberyjskiej. Panowanie Rzymian i Bizantyjczyków oraz później Wandalów ograniczało się do miast. Zachowały się jeszcze w VIII w. wpływy dawnych Fenicjan pomimo zniszczenia i podboju Kartaginy. Język punicki przypominał arabski, należał do tej samej grupy. To też wpłynęło na błyskawiczną islamizację i arabizację Berberów.

Nazwa *Berber* pochodzi z języka angielskiego i została upowszechniona w XIX w. Wywodzi się od arabskiego *Barbar*, zaś to słowo ma swe korzenie w łacińskim (pochodzenia greckiego) *barbari*, oznaczającym barbarzyńcę. Używali tej nazwy zlatynizowani mieszkańcy miast Afryki Północnej w okresie rzymskim i bizantyjskim w odniesieniu do wszystkich tubylców z głębi łądu. Arabowie nie zdawali sobie sprawy z pogardliwego wydźwięku tej nazwy.

Pierwszą dynastią na tych terenach, a przynajmniej obszarach, których wpływ polityczny oddziaływał na Tuaregów, byli Aghlabidowie, panujący w IX w. w imieniu kalifów abbasydzkich. Założyciel dynastii Ibrahim ibn al Aghlab został mianowany gubernatorem prowincji Ifrīkija przez kalifa Haruna al Raszida. W 909 r. państwo Aghlabidów ze stolicą w Kajrawanie zostało włączone do egipskiego szyickiego kalifatu Fatymidów.

Tuaregowie – jako najbardziej na południe wysunięta grupa berberska – zachowali resztki dawnej, jeszcze przedmużulmańskiej trady-

² P. K. Hitti, *Dzieje Arabów*, Warszawa 1969, s. 181.

³ Ibidem, s. 182.

Mapa 1
Obszar zamieszkały przez Tuaregów, na którym
używany jest język tuareski

Źródło: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Tuaregowie> [12.10.2014].

cji, czego wyrazem jest silna pozycja kobiety w rodzinie, jednożeństwo, decyzyjność kobiety w ważnych sprawach rodzinnych oraz jej matriarchalna struktura. Zakłada się, że Tuaregowie posługujący się językiem tamaszek z grupy języków berberyjskich i alfabetem tifinagh są pozostałością fali uciekinierów berberyjskich z okresu pierwszych arabskich podbojów Afryki Północnej. Jako dobrzy wojownicy zaczęli kontrolować szlaki karawanowe. Hodowali również owce w oazach. Stali się pośrednikami pomiędzy Czarną Afryką a muzułmańskim, arabskim Maghrebem. Elementem tradycji etnicznej Tuaregów stał się etos wojownika, wolnego człowieka pustyni, nieokiełznanego koczownika.

Jedną z nazw własnych jest *imazeghen*, co oznacza 'ludzie wolni'. Jest to jednak nazwa używana również w odniesieniu do wszystkich Berberów. Niektórzy nazwę „Tuaregowie” wywodzą od arabskiego słowa *tawariq*, czyli 'bezbożnik'. Określenie to zawdzięczali niewątpliwie Tuaregowie swoim odmiennym od tradycji islamskiej zwyczajom,

dotyczącym roli kobiety w społeczeństwie, matrylinearności społecznej, a także najpewniej dużym wpływom sufiickiej tradycji. Tradycja ta i praktyka znacznie odbiegały i odbiegają od tradycyjnej ortodoksji sunnickiej. Poza tym Tuaregowie często nie przestrzegali postu w ramadanie ze względu na warunki życia. W ich wierzeniach znajdują się jeszcze elementy animizmu, charakterystyczne dla okresu przedmuzułmańskiego. Oficjalnie należą do malikickiej szkoły islamu sunnickiego, najbardziej popularnej w Afryce Północnej. Tradycyjna społeczność Tuaregów dzieli się na feudalne klasy społeczne: *imūšar* – to znaczy wojownik – arystokrata, który organizował oddziały wojowników, rajdy na inne plemiona i terytoria, ochronę karawan; *imrad* – wasal, pilnujący bydła, żołnierz i *inhædʿæn* – służa, rzemieślnik⁴. Do tego w okresie islamskim doszedł marabut – świątobliwy mąż, duchowny, doradca, człowiek zaufania, często też leczący.

Opierając się na tradycji społecznej i plemiennej strukturze, wykorzystując klimat oraz warunki fizyczne terenu, na którym żyli, jego trudną dostępność, zdołali Tuaregowie od czasów wczesnego średniowiecza do współczesnych zachować faktyczną niezależność i niezawisłość – najpierw od władzy arabskiej, później kolonialnej. W XI stuleciu założyli Timbaktu, które aż do XV w. stanowiło ich domenę. W okresie kolonialnym, broniąc swojej niezależności i tradycji, podejmowali walkę z Francuzami. Pierwsze powstanie Tuaregów wybuchło w latach 1916–1917⁵.

Początkiem końca tradycyjnej społeczności i tradycyjnego życia Tuaregów stały się lata 60. XX w. naznaczone w Afryce końcem epoki kolonialnej. Na gruzach dawnego francuskiego i brytyjskiego imperium kolonialnego zaczęły w Afryce Północnej i Zachodniej powstawać niepodległe państwa, bez uwzględnienia aspiracji i potrzeb Tuaregów. Ci z kolei zaczęli w różny sposób protestować. Rządy postkolonialne dążyły do pacyfikacji i asymilacji Tuaregów, wprowadzając przymusowe osadnictwo. Byli oni dyskryminowani jako mniejszość etniczna, niedopuszczani na wyższe stanowiska w admi-

⁴ <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Tuareg> [10.10.2014].

⁵ [http://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_Tuareg%C3%B3w_w_Mali_\(2012\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_Tuareg%C3%B3w_w_Mali_(2012)) [10.10.2014].

nistracji. W konsekwencji doszło do rozpadu tradycyjnej struktury plemienną, zniszczenia tradycyjnych środków utrzymania, nędzy, frustracji, emigracji.

Na skutek tego w Nigrze i w Mali wybuchły lokalne powstania ludności tuareskiej w latach 1990–1995. Zostały one stłumione przez ówczesne rządy tych państw. W 2007 r. znowu rozpoczęły się walki, tym razem rozpoczęte przez Tuaregów z Nigru, którzy znaleźli się w rozpaczliwej sytuacji ekonomicznej i społecznej. Działania przeniosły się na inne rejony zamieszkałe przez ten lud, w tym Mali. W 2009 r. zawarto rozejm pomiędzy powstańcami a rządem malijskim.

Dodatkowym czynnikiem podsycającym dążenia do zbrojnej rebelii były działania byłego dyktatora Libii Muammara Kadhafiego, który zatrudnił w 2011 r. Tuaregów z Mali jako najemników w walce przeciw powstańcom libijskim. Przeszli oni szkolenie wojskowe, nauczyli się posługiwać się nowoczesnym sprzętem wojskowym, poznali specyfikę nowoczesnego pola walki, byli „ostrzelani” i zdecydowani kontynuować walkę już pod swoimi sztandarami.

Swoje przysze państwo nazwali „Azawad”. W październiku 2011 r. został powołany Narodowy Ruch Wyzwolenia Azawadu (*Mouvement National pour la Libération de l’Azawad*, MNLA), który w styczniu 2012 r. rozpoczął walkę zbrojną. Już od początku konfliktu rząd Mali oskarżał MNLA o kontakty i współpracę z Al-Kaidą. Faktycznie podczas trwania rebelii Tuaregów u ich boku walczyło ugrupowanie Ansar Dine (dosłownie ‘Przyjaciele Wiary’), powiązane z Al-Kaidą Islamskiego Maghrebu (*Al-Qaeda in the Islamic Maghreb*, AQIM).

Rebelia zaczęła się 17 stycznia 2012 r. Powstańcy rozpoczęli atak na wojska rządowe, tym samym łamiąc rozejm zawarty w 2009 r. W okresie od stycznia do marca 2012 r. zajęli dużą część terytorium Azawadu. W kwietniu zdobyli Timbuktu, historycznie należące do Tuaregów.

W międzyczasie – 22 marca 2012 r. – prezydent Republiki Mali Amadou Toumani Touré został odsunięty od władzy przez zbuntowaną armię rządową. Nastąpił chaos w państwie i zaczął postępować demontaż struktur administracyjnych. Powstańcy tuarescy ogłosili

zakończenie działań wojennych, a 6 kwietnia 2012 r. proklamowano niepodległość Azawadu.

Być może tym razem udałoby się Tuaregom wywalczyć niepodległość. Może międzynarodowa społeczność zarówno afrykańska, jak i zachodnia uznałaby *status quo*, podobnie jak miało to miejsce w przypadku Erytrei czy Sudanu Południowego. Granice w Afryce zmieniały się po 1991 r. i precedensy były. Tak by mogło być i tym razem, jeśliby Tuaregowie Azawadu występowali wyłącznie pod hasłami narodowyzwoleńczymi. Niestety, do głosu doszli fundamentaliści z trzech organizacji islamistycznych: Al-Kaidy Islamskiego Maghrebu, Ruchu na rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Zachodniej oraz Ansar Dine.

W czerwcu 2012 r. rozpoczęły się walki pomiędzy powstańcami a bojówkami fundamentalistów, wskutek czego ci ostatni przejęli władzę, ogłaszając powstanie na terytorium Azawadu państwa islamskiego, opartego na szariacie. Szariat był oczywiście interpretowany w duchu purytańskim – wahhabickim, bardzo literalnie, prymitywnie i w sumie wybiórczo.

Niemniej państwa Europy Zachodniej poczuły się zagrożone potencjalną możliwością ustanowienia bazy terrorystycznej na terenie Azawadu – północnego Mali, co wiązało się z zagrożeniem bezpieczeństwa obywateli Unii Europejskiej. Taka była oficjalna interpretacja przyczyn interwencji francuskiej. Również rząd Mali zwrócił się o pomoc do społeczności międzynarodowej, zwłaszcza Francji.

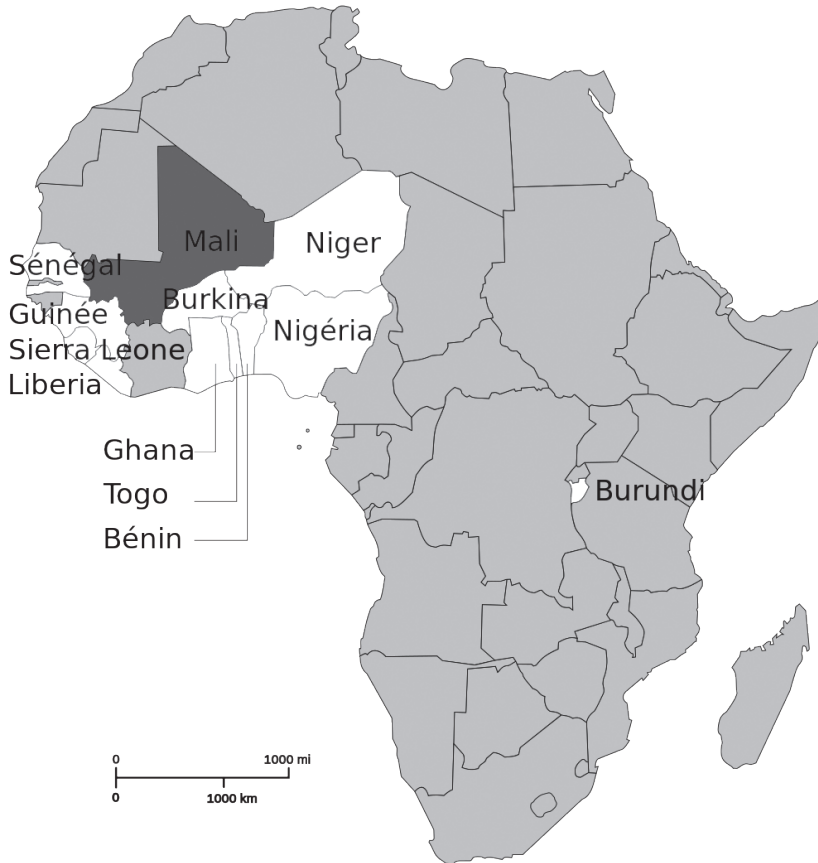
Jeszcze w 2012 r. zorganizowano grupę wsparcia państw afrykańskich dla Mali, w ramach ECOWAS (*Economic Community of West African States* – Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej). Kraje te opracowały wspólną strategię pomocy ekonomicznej i politycznej Mali. 20 grudnia Rada Bezpieczeństwa ONZ zatwierdziła ten projekt. Następnego dnia, tj. 21 grudnia, zarówno fundamentaliści z trzech ugrupowań, jak i MNLA ogłosili wstrzymanie walk. 10 stycznia 2013 r. armia malijska rozpoczęła kontrofensywę, jednakże oddziały fundamentalistyczne zajęły miasto Konna. Wtedy to dramatyczny apel o pomoc wygłosił nowy prezydent Mali – Dioncounda Traoré.

Jako odpowiedź 11 stycznia na terenie Mali zaczęły lądować wojska francuskie. Prezydent Francji François Hollande zdecydował, że nie będzie dłużej czekał – procedury ONZ i ECOWAS okazały się zbyt wolne, zaś zagrożenie bardzo realne. Rozpoczęła się operacja armii francuskiej pod nazwą „Serwal”.

Najpierw przeprowadzono intensywne bombardowania pozycji dżihadystów, potem 17 stycznia zaczęła się akcja wojsk lądowych. 28 stycznia 2013 r. Legia Cudzoziemska zajęła Timbuktu, zaś 30 stycznia zdobyto ostatecznie duże miasto, znajdujące się w rękach dżihadystów. Ich siły zostały rozbite i spacyfikowane, aczkolwiek nie do końca zniszczone. Wojska francuskie, czadyjskie i malijskie zajęły również pustynny płaskowyż na północy kraju, gdzie swoje obozy szkoleniowe i bazy miała Al-Kaida Islamskiego Maghrebu i inne podobne organizacje. W trakcie tej operacji w dniach 16–19 stycznia 2013 r. miał miejsce odwetowy atak terrorystyczny na pola wydobywania gazu w In Amenas w Algierii, gdzie uwięziono ponad 400 osób – jak podawały agencje prasowe – w tym 132 cudzoziemców. Porywacze żądali wyjścia wojsk francuskich z Mali w zamian za życie zakładników. Po czterech dniach miał miejsce szturm algierskich jednostek specjalnych, który zakończył tę dramatyczną sytuację i uwolnił zakładników. Jednakże – niestety – 39 osób spośród nich zginęło.

Na razie trwa okupacja Mali przez armię Francji i państw zrzeszonych w ramach AFISMA (African Forces Serving in Mali – Afrykańskie Siły Wsparcia dla Mali). W programie tym biorą udział kraje, które są również zrzeszone w ECOWAS. Fundamentalistyczne organizacje islamskie zeszły do głębokiego podziemia. Jednakże warunki geograficzne – pogranicze Mali, Nigru, Algierii, Mauretanii – sprzyjają powstaniu stałego fundamentalistycznego podziemia, które najpewniej połączy się z niedobitkami zwolenników M. Kadafiego w Libii, islamską partyzantką w Czadzie, strukturami fundamentalistycznymi w Algierii, istniejącymi tam w konspiracji. Być może otrzymają oni wsparcie z Egiptu oraz z Arabii Saudyjskiej i Pakistanu. To źle wróży niepodległości Tuaregów. Chyba że ci ostatni rozpocząliby wojnę na dwa fronty – przeciw wojskom zajmującym Mali i przeciw

Mapa 2
Kraje afrykańskie uczestniczące w AFISMA

Źródło: http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:2013_maps#mediaviewer/File:A-FISMA_map-fr.svg [15.10.2014].

islamskim fanatykom. Byłby to sygnał dla świata, że MNLA odcina się zdecydowanie od fundamentalizmu islamskiego.

Zakończenie tego artykułu przygotowane zostało już po upadku zarówno tuareckiego państwa Azawad, jak i rządów fundamentalistów saharyjskich pochodzących z ościennych państw. W Mali nastąpiła francuska interwencja wojskowa przywracająca w miarę możli-

wości poprzednie *status quo*. Lądowa akcja armii francuskiej, Legii Cudzoziemskiej rozpoczęła się 17 stycznia 2013 r. Francuzi bardzo szybko opanowali sytuację. 30 stycznia wojska francuskie zajęły praktycznie cały kraj, a islamscy fundamentaliści przeszli do wojny partyzanckiej.

W czerwcu 2013 r. w Burkina Faso prowadzono rozmowy pomiędzy rządem malijskim a Tuaregami, które zakończyło się podpisaniem porozumienia pokojowego pomiędzy obiema stronami 18 czerwca 2013 r. Na przełomie lipca i sierpnia odbyły się w Mali wybory prezydenckie, które wygrał Ibrahim Boubacar Keïta. W 2014 r. siły opozycji dalej atakowały budynki rządowe. Niemniej sytuacja jest w miarę ustabilizowana, biorąc pod uwagę wcześniejsze wydarzenia. Prawdopodobnie daleko jeszcze do rzeczywistego unormowania sytuacji i do politycznej stabilizacji. Nie można wykluczyć, że ośrodki islamskiego fundamentalizmu w północnym Mali prędzej czy później połączą się z ugrupowaniami fundamentalistycznymi w Libii, Czadzie, Algierii i Nigerii, tworząc afrykański odpowiednik Islamskiego Państwa w Iraku (*Islamic State of Iraq*, ISIS). Na razie francuska obecność militarna to wyklucza, jednakże siły francuskie nie będą bez przerwy wykonywały zadań Mali. Kiedy Francuzi się wycofają, ekstremiści mogą przejść do ofensywy.

BIBLIOGRAFIA

Hitti P. K., *Dzieje Arabów*, Warszawa 1969.

Vorbrich R., *Górale Atlasu marokańskiego. Peryferyjność i przejawy marginalności*, Wrocław 1996.

http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:2013_maps#mediaviewer/File:AFISMA_map-fr.svg [15.10.2014].

<http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Tuareg> [10.10.2014].

[http://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_Tuareg%C3%B3w_w_Mali_\(2012\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Powstanie_Tuareg%C3%B3w_w_Mali_(2012)) [10.10.2014].

THE TUAREG REBELLION IN MALI IN 2012 AND THE ISLAMIC FACTOR

SUMMARY

Keywords: Tuaregs, Africa, Islam, Mali, fundamentalism, France, Arabic, rebellion

This article is about the Tuareg rebellion in Mali in the years 2012–2013, the French intervention in the country and the creation of ethnic transformation of the Islamist groups in the fight against the lawful government. The author discusses the possible consequences of this rebellion and its political implications as well as possible international contexts.